

BOEKBESPREKING

S. P. ENGELBRECHT, *Die Nederduitsch Hervormde Gemeente Pretoria 1855—1955*, Uitgegee deur en verkrygbaar by die Kerkraad, 146 bladsye, prys 12 /6.

Tydens die eeufeesviering van die Pretoriase Nederduitsch Hervormde gemeente het hierdie beskrywing van die geskiedenis van die gemeente van die hand van die bekende kerkhistorikus, Prof. Dr. S. P. Engelbrecht, verskyn. Hiermee het die skrywer die gemeente, waarvan hyself 'n lidmaat is, 'n groot diens bewys en terselfdertyd is dit 'n voortsetting van sy beskrywings van die geskiedenis van die oudste gemeentes van die Ned. Hervormde Kerk. Hierdie werk is dan ook die eweknie van dié wat reeds verskyn het met die eeufeesvierings van die Hervormde gemeentes van Potchefstroom, Rustenburg en Pietersburg. Ryk versier met fotos van historiese en welbekende ampsdraers en van gebeurtenisse uit die geskiedenis van die gemeente, is dit 'n werk wat die leeslus van elkeen wat in geskiedenis belangstel, prikkel.

In die styl wat aan die skrywer eie is, word die geskiedenis van die gemeente van die vroegste jare af, behandel. Hoewel die rol wat die gemeente en sy ampsdraers gespeel het in die kerkgeskiedenis ook beskrywe is in Prof. Engelbrecht se groot werk „*Die Geskiedenis van die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika*”, word hier tog allerlei besonderhede na vore gehaal en beskrywe wat vir die regte verstaan van die geskiedenis van soveel waarde kan wees. Prof. Engelbrecht se historiese noukeurigheid spreek vir die kenner op elke bladsy, maar aangesien die werk vir die groter publiek geskrywe is, is voetnote en verwysings oor die algemeen agterweë gelaat.

Interessant is dit veral om op twee feite te let wat in hierdie werk na vore kom nl. die noue verbondenheid wat in die Z.A. Republiek en dan veral in die vroeër jare, tussen die Kerk en Staat was. Dat die Kerk tydens die Republikeinse tyd nie versuim het om op sy tyd 'n pastorale woord tot die leidinggewende figure op die politieke gebied te spreek nie, blyk duidelik uit die skrywe wat in 1857 aan President M. W. Pretorius en die komdt-generaals Steph. Schoeman en W. F. Joubert gerig is (bls. 18). Terselfdertyd is dit vir die historikus van belang om hier ook kennis te neem van die verwysing wat die Algemene Kerkvergadering na „die eensgezindheid in onze geestelike zaken” maak. In die tweede plek wys die skrywer op die kloof wat daar so dikwels in kultureel-politieke opsig was tussen die koloniale Afrikaner van die Suide met sy Engels-georiënteerde uitkyk en

die republikeinse Afrikaner van Transvaal wat kontinentaal-Europees en dan meer spesifiek Nederlands, georiënteer was. Uit hierdie verskil in kultureel-politieke opsig kan ook 'n groot gedeelte van die kerklike misverstande en botsings uit die Republikeinse tyd verklaar word. Die historikus en die in die geskiedenis geïnteresseerde leser doen goed om wat dit betref die gegewens van Prof. Engelbrecht noukeurig te bestudeer want die verwaarlosing van hierdie gegewens beteken steeds 'n onvolkome verstaan van die verlede. Die tye het verander, maar in die Republikeinse tyd was daar in vele gevalle 'n onoorbrugbare kloof tussen die Transvaalse en die Kaapse Afrikaner. (vergelyk bls. 80-81 en 83-85).

Na die beskrywing van die stigting en eerste jare van die gemeente word die dienstyd van ds. A. J. Begemann, eerste predikant van die gemeente, die langdurige vakature van 1872-1876 en die dienstyd van ds. H. S. Bosman behandel. Steeds weer word mens getref deur die rykdom van materiaal wat die skrywer tot sy beskikking het en waarvan hy so oordeelkundig gebruik maak. Met die beskrywing van die dienstyd van ds. Bosman word mens juis getref deur die tweede punt wat in die vorige paragraaf genoem is en dit is soms moeilik om te verstaan hoedat ds. Bosman 'n kultureel-politieke weg kon gegaan het wat totaal verskillend was van dié van sy gemeentelede en ook van die hele volk van die Z.A. Republiek (bls. 48-51).

Die ontstaan van die Konsulentsgemeente van Pretoria onder die diening van ds. G. W. Smits van Rustenburg en die groei daarvan word sorgvuldig behandel. Daarna volg die hoofstukke oor die Kerkvereniging en duidelik word aangetoon hoedat die Konsulentsgemeente van Pretoria vashoudend sy standpunt uiteensit en gevolglik die redding van die Hervormde Kerk word. Prof. Engelbrecht se uiteensetting van hierdie deel van die geskiedenis kan ook uit sy *Geskiedenis* geken word, maar hier publiseer die skrywer, veral met betrekking tot die Konsulentsgemeente, tog heelwat nuwe gegewens. Aan humor ontbreek dit ook nie as die skrywer daarop wys dat as die Kerkraad van Witfontein aan jhr. dr. Beelaerts van Blokland die beroepsbriewe stuur om 'n predikant vir hulle in Nederland te bekom, die eis ook gestel word dat die te beroepe predikant se uitspraak van Nederlands moet wees soos dié van die Staatssekretaris dr. Leyds „omrede de bevolking hier te lande hem zoo goed kan verstaan” (bls. 80)!

Oor die rol van die Prokurasie-Kommissie en die leidende aandeel wat die Pretoriase gemeentelid A. D. W. Wolmarans daarin gehad het, word ook gehandel. Die koms en verblyf van ds. C. Spoelstra en die gevolge daarvan, word ook beskrywe. Die tydperk na die Tweede Engelse Oorlog en die jongste geskiedenis word alleen in breë trekke behandel. Die werk word afgesluit deur 'n aantal redes wat met verskillende historiese geleenthede in die Pretoriase gemeente gehou is nl. die preek van Prof. dr. P. J. Muller met die inwyding van die kerkgebou in du Toistraat

in 1905, die toespraak van ds. A. J. Begemann met dié geleentheid, die preek van ds. M. J. Goddefroy met die inwyding van die kerkgebou van Bronkhorstspuit in 1913 (in die Inhoudsopgawe kom Bronkhorstfontein foutiewelik voor), die feesrede van ds. S. Vermooten gehou in 1954 en tenslotte 'n herinnering opgeteken deur oud-ouderling L. L. Steen wat vanaf vroeg in 1896 in die gemeente woonagtig was.

Hierdie werk beklemtoon verder een van die skrywer se fundamentele stellings dat die kerkgeskiedenis en ook die algemene geskiedenis nie verstaan kan word as die familiegeskiedenis van die leidinggewende persone en hulle verband met mekaar, nie bekend is nie. Om dié rede het die skrywer ook vele belangrike biografiese gegewens van die verskillende vooraanstaande persone uit die gemeente se geskiedenis verwerk.

Enkele drukfoute kom hier en daar in die werkie nog voor sonder dat dit egter steurend is o.a. op bls. 12, 58 en 68. Verder kan ek die opvatting van die skrywer op bls. 58 dat die notule van die kommissies wat moes handel oor die Kerkvereniging in gedrukte vorm op die twee-en-twintigste Algemene Kerkvergadering, aanwesig was, nie deel nie. Waarskynliker ag ek dit dat die vergadering alleen kon beskik het oor die besluite van die kommissies en Van Warmelo se manuskrip van die notule. (Vergelyk hier die Notulen der Algemene Kerkvergadering, 1882, bl . 7). Hierdie punt doen egter nog niks af eerder verswaar dit die skrywer se beskuldiging teen hierdie Algemene Kerkvergadering dat hulle met groot nalatigheid en oppervlakkigheid te werk gegaan het. Verder sou 'n beskrywing van die kerkregtelike posisie tydens die vereniging en daarna ook van belang gewees het maar in hierdie werk en vir die leserskring waarvoor dit geskrywe is, miskien nie so gepas nie.

Opsommend moet egter gesê word dat dit 'n goeie stuk werk is, maklik leesbaar en vlot geskrywe. 'n Werkie wat andermaal die historiese posisie en reg asook die groei beskrywe van die sentrale gemeente van die vroeëre Staatskerk van die Z.A. Republiek, die huidige Ned. Hervormde Kerk van Afrika.

A. D. PONT.

DE APOSTOLISCHE KERK. *Theologische Bijdragen ter Gelegenheid van het Honderdjarig bestaan der Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland, aangeboden door de Hoogleraren.*

J. H. Kok N.V., uitgewer, Kampen 1954. 242 bladsye, prys nie vermeld nie.

Hierdie feesbundel, opgestel deur die Kampense hooglerare van die Gereformeerde Kerke in Nederland, het reeds vroeg in 1954 verskyn om die honderdjarige bestaan van die „Theologische Hogeschool” te gedenk.

Hoewel hierdie bespreking 'n hele tyd na die gebeurtenis wat herdenk is, verskyn, is dit tog van waarde om die sestal artikels wat gebied word, nader te besien.

Die artikels behandel almal, vanuit die vakgebied wat aan elke hoogleraar te Kampen toevertrou is, besien, 'n aspek van die begrip *apostoliese Kerk*. Die belangstelling in die apostolaats-karakter van die Kerk is iets wat sedert die oorlog sterk na vore getree het in Nederland. Dit hang saam met die nuwe verstaan van die begrip en taak van die Kerk wat gedurende die oorlog gebore is en wat gesterk word deur die voortdurende kontak wat die Kerk met die post-christelike heidendom van die geïndustrialiseerde Wes-Europa en die heidendom van die sendingveld ondervind. Byna algemeen word aanvaar dat die Kerk von na die afgelope oorlog, in Wes-Europa in 'n veranderende en steeds meer gesekulariseerde wereld staan en daarom ook sy verkondiging van Christus op so 'n manier moet bring dat dit deur die veranderde mens begryp kan word. Die inhoud van die prediking bly konstant, maar die vraag word gestel of die veranderde situasie nie totaal ander eise stel nie en verder word op die konsekwensies hiervan besin terwyl die aanraking van die kerk met ander kerke op die sendingveld ook eise van ekumensiese aard aan die kerk stel. Van Gereformeerde kant vind ons hier 'n poging om die vrae teologies te benader en om die herontdekte missionere eise van die Evangelie tot hulle volle reg te laat kom.

Dr. J. Ridderbos open die ry van artikels met 'n beskouing oor *Oud en Nieuw Verbond*. Vanuit die voor-apostoliese O.T. gee die skrywer 'n uiteensetting van die verbondenheid tussen O.T. en N.T. en wil daarop wys dat die apostoliese openbaring steeds nou verbind was aan die ou bedeling (blz. 7). Hierdie artikel is een van die minder geslaagdes in hierdie bundel omdat dit bly by 'n formele uiteensetting van die verbondenheid van die O.T. en die N.T. sonder dat hier besondere nuwe gesigspunte ten opsigte van die taak van die apostoliese Kerk geopen word. In die styl van die nu-calvinistiese denke word die begrip van die voortgaande openbaring gebruik, sonder dat in ag geneem word dat dit 'n te intellektualistiese opvatting van die openbaring en die geloofskennis is. Die formuleringe in hierdie verband kan dan soms ook onversigtig genoem word. 'n Groter beswaar is dat Ridderbos vergeet om te noem dat volgens die O.T. die lewende God op 'n besondere manier geïnteresseerd is in die gemeenskap van die mense. In die gemeenskap van mense wil God sy ryk oprig. Dit het verskillende konsekwensies, juis vir die apostolaat, maar die word gladnie bespreek nie.

Dr. H. N. Ridderbos skrywe oor *De Apostoliceit van de Kerk volgens het Nieuwe Testament*. Die skrywer het hom hier ten doel gestel om enkele N.T. begrippe wat by die diskussie in verband met die apostolaat en apostoliese Kerk ter sprake kom, te eksegetiseer en nader te bepaal. In kort trekke word hier 'n duidelike uiteensetting gegee van die taak, funksie

en plek van die N.T. apostel en daarna word die apostoliese Kerk behandel. Hier kom vanselfsprekend die kwessie van die apostoliese suksessie ter sprake en met inagneming van die meeste van die jongste literatuur in hierdie verband, kom Ridderbos tot die stelling: „De apostelen konden zichzelf als apostelen niet continueren. Daarvoor vormde de heilshistorische Einmaligkeit van hun ambt een onophefbare verhindering” (blz. 68). Interessant is veral Ridderbos se eksegeese in verband met die begrippe Kerk en Koninkryk, hoewel ’n vraagteken geplaas kan word by die stelling dat die apostel alleen „representant der gemeente” (blz. 71) is. Die apostel het tog sy amp in die ryk en nie in die Kerk nie¹⁾. Hierdie artikel word voortgesit met ’n beskouing van die apostolisiteit en die kanon. Uitgaande van die standpunt dat die apostel fundamenteel van die Kerk is, word bepaal dat die konformiteit van die Kerk met die apostoliese kanon die grense van die Kerk aangee en die Kerk instaatstel om die grense tussen Kerk en wêreld enersyds en Kerk en sekte andersyds duidelik te trek (blz. 81). Die kerklike geslotenheid wat op hierdie manier deur Ridderbos geformuleer word, is geen uitgemaakte saak nie en buitendien in sekere teenspraak met wat hy vantevore geponeer het (blz. 72-73). Interessant is dit ook om hier die standpunt van Prof. A. A. van Ruler te vergelyk²⁾.

Die laaste onderafdeling handel oor die apostolisiteit en kerkregering, sonder dat die reformatoriese gesigspunt van die algemene priesterskap van die gelowige in die besonder na vore tree. Tog is die uiteensetting van Ridderbos hier interessant en stimulerend hoewel sy eksegeese gekondisioneer word deur sy opvattinge in verband met die outonomie van die plaaslike gemeente (blz. 93-95).

Van besondere betekenis is die artikel van Dr. G. Brillenburg Wurth oor *Het Apostolaat van de Kerk in deze Tijd*. Interessant is sy kritiese bespreking van die werk wat Prof. H. Kramer, Prof. A. A. Van Ruler en Prof. J. C. Hoekendijk in hierdie verband reeds gelewer het. Tereg word veral die rewolusionêre apostolaats-opvatting van Hoekendijk as interessant maar nie suiwer nie, aangedui (blz. 108-112). Na hierdie bespreking gee Wurth sy visie op die apostolaat en wys veral op die eenmalige van die apostolaat soos ons dit in die N.T. leer ken, maar as term om die werk van die Kerk in die wêreld te tipeer, wil hy dit aanvaar. Hy sien die Kerk as vanaf sy oorsprong „zich bestemd en geroepen geweten tot heilige aktiwiteit en heeft, althans in haar beste tijden, een heilige onrust haar gestimuleerd om uit te gaan in de wereld en in te gaan in de wereldnood” (blz. 115). Duidelik stel Wurth dit dat die Kerk ’n soteriologiese grootheid is wat bestaan terwille van die groter, omvattender ryk van God. Die Kerk dra ’n interims-karakter en as gevolg daarvan leef sy uit die eskatalogie (blz. 122).

¹⁾ Vergelyk Ph. J. Hoedemaker, *De Kerk en het Moderne Staatsrecht I*, Amsterdam 1904, blz. 137, 140, asook A. A. van Ruler, *Bijzonder en Algemeen Ambt*, Nijkerk z.j., blz. 20.

²⁾ A. A. van Ruler, *Theologie van het Apostolaat*, Nijkerk z.j., blz. 26-27.

So word heel die apostolêre en missionêre karakter van die Kerk 'n eksaltatoriese gebeurde. Wurth wys daarop dat die Kerk op aarde dus nooit haar doel in haarself mag soek nie en daarom ook nooit staties mag wees nie. So is die apostolaat vir Wurth nie slegs 'n kerklike aktiwiteit nie, „het is veel meer de aanduiding van de gerichtheid van heel de existentie der Kerk” (blz. 125). Oor Wurth se uiteensetting van die omvang van die apostolaat kan daar geredelik 'n diskussie ontstaan want die vraag bestaan of Wurth, skrywende in die sfeer van 'n land waar die sosialisme 'n toonaangewende plek beklee, nie tog die vertikale christendom soos dit deur Paulus geleer word, wil laat vervang deur 'n horisontale christendom van die „social gospel” nie.

Verblydend is egter Wurth se waarskuwing dat die Kerk in beweging moet bly. „Handhaving der belijdenis en organisatie der Kerk kunnen openbaringen van geestelijke steriliteit zijn, als de Kerk geheel geïntroverteerd raakt en haar apostolische bestemming gaat vergeten” (blz. 132).

Die volgende artikel van Dr. K. Dijk dra die titel *De Apostolische Kerk in haar „Interne Dienst”*. Hierdie artikel kan nie as besonder geslaag beskou word nie. Dijk onderskei 'n apostolaat van die Kerk na binne en na buite (blz. 141), en ken aan die apostolaat na binne die eerste en grootste geldigheid waarmee hy eintlik die hele apostolêre gedagte sy geldigheid ontsê. In eintlike sin gaan dit om die verhouding van apostolaat en belydenis en vanweë sy nu-calvinistiese uitkyk plaas Dijk die belydenis vóór die apostolaat. Terloops kan opgemerk word dat ons Kerkwet van 1951 'n omgekeerde volgorde handhaaf — Hoewel die apostolaat en die konfessie onafskeibaar aan mekaar verbind is, vind die vooropstelling van die belydenis sy grond by Dijk ook in sy individualistiese visie van die mens, wat psigologies en teologies gesien, nie juis is nie. Die artikel in sy geheel maak 'n formalistiese indruk en slaan ten opsigte van die ander artikels in die bundel, 'n verskillende toon.

Dr. A. D. R. Polman skryf vervolgens oor *De Bewaring van de Apostoliciteit*. Dit is 'n histories- en bybels-gemotiveerde uiteensetting van die gevare wat die apostolisiteit van die Kerk kan bedreig. Die artikel bepaal sig hoofsaaklik by die gevare van sektarisme sowel binne as buite die mure van die Kerk en wys dat hierdie bedreiging steeds sal bly bestaan. Die skrywer gee egter geen aandag aan die beskouing dat die sektariese denke in veel gevalle juis die tekortkominge van die kerk beklemtoon en dat ook dié optrede steeds vir die Kerk 'n onderwerp van besinning moet wees.

Die laaste artikel is van Dr. H. Bavinck en dra die titel *Apostoliciteit en Katholiciteit*. In hierdie artikel beskryf Bavinck die vraagtekens en probleme wat op hierdie gebied bestaan sonder om 'n duidelike aanduiding te gee van moontlike oplossings. Ernstig is sy opmerkings oor die fundamentele eenheid van die Kerk en dit is verblydend om van die Gereformeerde kant

hierdie ekumeniese geluid te hoor. Sy stelling „Zolang een Kerk noch by zichzelf blijft en niet die missionaire worsteling aanvangt, kan ze noch rustig verder spinnen aan haar eigen, leerstellige arbeid. Zodra se de arena van het sendingsveld binnengaat, zal ze meer oecumenisch moeten denken en het accent moeten leggen op geheel andere activiteiten” (blz. 223), kan in ons kerk ook die uitgangspunt van ’n gesprek vorm.

Bavinck toon aan dat ’n groeiende apostoliese besef die Kerk sal dwing tot eenheid en dat die apostolaat die afsonderlike kerke ook dwing tot ’n heldere, nuwe besinning oor die kerugma, die apostelboodskap wat ons vandag nog moet verkondig en die eise en samehange daarvan (blz. 239). Die apostolaat staan hier weer, heel bepaald, voor die belydenis!

Samevattend kan gesê word dat hierdie feesbundel, wat geen aanspraak op volledigheid of ooreenstemming maak nie, ’n welkome bydrae van Gereformeerde kant is ten opsigte van die teologie van die apostolaat, of om dit so te sê van die teologie wat steeds meer apostolêr word.

A. D. PONT.